

การสร้างสรรคการแสดงพื้นบ้าน ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต

The Creation of Folk Performances in Forn Bru Cha Pra Upagupta.

นพรัตน์ บัวพัฒน์

Nopparat Buaphat

อาจารย์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Lecturer from the Roi-Et College of Dramatic Arts Bunditpatanasilpa Institute

Corresponding Author Email: Nopparat.Buaphat101@gmail.com

Received: 21 October 2021

Revised: 27 December 2021

Accepted: 31 December 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรคการแสดงพื้นบ้านชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุตในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย จำนวนทั้งสิ้น 36 คน ประกอบด้วย ผู้รู้ หรือผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ผู้ปฏิบัติ 10 คน บุคคลทั่วไปจำนวน 20 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า การสร้างสรรคการแสดงพื้นบ้าน ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต มาจากการแห่พระอุปคุตในงานบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยความเลื่อมใสและมีจิตศรัทธาในพระอุปคุตที่เปรียบเสมือนพระปราบมาร ขจัดภัยร้ายให้พ้นลักษณะการสร้างสรรครูปแบบการแสดง ประกอบด้วย 1) แนวคิดที่มาจากการแสดง ความศรัทธาและเลื่อมใสต่อองค์พระอุปคุต 2) การกำหนดรูปแบบการสร้างสรรค เป็นการแสดงพื้นบ้านฟ้อนบูชาพระอุปคุต โดยกำหนดการแสดงเป็นการแสดงประกอบขบวนแห่พระอุปคุต 3) ผู้แสดงใช้จำนวนผู้แสดง 6-8 คน 4) เพลงและดนตรีประกอบ ได้นำเอาทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานมาสร้างสรรคให้เกิดเป็นทำนองที่มีความไพเราะ ท่วงทำนองดนตรีแฝงคติความเชื่อ ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสต่อองค์พระอุปคุต 5) เครื่องแต่งกาย ยึดตามจารีตแบบแผนการแต่งกายของชาวอีสาน และเหมาะสมกับการแสดง 6) ท่ารำ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ท่าหลักที่มาจากแม่บทอีสาน และท่าสร้างรรคขึ้นใหม่ 7) การเคลื่อนไหว จัดรูปแบบของการแสดงในแต่ละช่วงของการแสดงเพื่อให้เกิดมิติในแต่ ละทิศทางในการเคลื่อนไหว และ 8) อุปกรณ์การแสดง เป็นสิ่งที่สื่อแทนความศรัทธาเลื่อมใส องค์ประกอบของการแสดง เป็นการแสดงประกอบขบวนแห่ เพื่อน้อมถวายความเคารพ สักการะบูชา และการแสดงเฉลิมฉลองรื่นเริงตามแบบอัตลักษณ์ของคนอีสาน

คำสำคัญ: การสร้างสรรค, การแสดงพื้นบ้าน, ฟ้อนบูชาพระอุปคุต

Abstract

This research consists purposes to create a traditional dance performance to worship Pra Upagupta in the Boon Phawet tradition of the Roi Et Province. It was qualitative research; the tools were the observation form and the interview form. A research target group were 36 people in total consisted of 6 experts, 10 practitioners, and 20 general people from specific selections. The data collected from documents, interview forms and observation forms were used for content analysis. the results showed that creation of folk performances, Fon Bru Cha Pra Upagupta comes from the procession of Pra Upagupta at the Bun Phawet event, Roi Et Province with the devotion and faith in Pra Upagupta which is like a monk who suppresses the evil and eliminating all dangers away, thus creating a strong faith that respects. The characteristics of the creation of dance performances to worship Pra Upagupta consisted of 1) concepts of showing all the faith and respect to Pra

Upagupta 2) formulation of performances, traditional dance to worship Pra Upagupta along with the procession event 3) performers can be 6-8 people 4) music and background music comes from a recreation of folk music to represent the belief and faith of Buddhist to Pra Upagupta 5) costumes, inspire from Isaan traditional dresses and the show suitability 6) dance moves, separate into 2 types which is the Isaan core's moves and the new created moves 7) movement, arrange every part of the show to make the dimension for each move and 8) equipment, which is represent the faith and respect. Therefore, the creative form of the performance is a folk performance to worship Pra Upagupta The show is set to accompany the Pra Upagupta procession. It represents respect and faith for Pra Upagupta to worship and joyful celebrations in accordance with the identity of the Isaan people.

Keyword: Creation, Folk Performances, Forn Bru Cha Pra Upagupta

บทนำ

งานบุญประเพณีที่อยู่ในวงจรชีวิตของชาวอีสานที่สำคัญของฮีตสิบสองคองสิบสี่ คือ บุญเดือนสี่ที่มีการเทศน์มหาชาติเรื่อง พระเวสสันดรชาดก ชาวบ้านแต่ละกลุ่ม แต่ละหมู่บ้าน ได้จัดขบวนแห่ฟ้อนรำเพื่อขอบริจาคร่วมทำบุญถวายพระสงฆ์ในการเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสานและชาวจังหวัดร้อยเอ็ด (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2538, น.34) นอกจากจะเป็นการทำบุญแล้วยังได้ฟังเทศน์มหาชาติที่ถ้าฟังจบภายในวันเดียวได้ถือเป็นอาณิสสรอย่างยิ่ง ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะได้ไปเกิดในยุคพระศรีอารย กิจกรรมในประเพณีบุญต่าง ๆ ทั้ง 12 เดือน ในเดือนสี่ยังมีประเพณีบุญผะเหวดซึ่งเป็นบุญประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีการจัดกิจกรรมเทศน์มหาชาติในเดือนมีนาคมของทุกปี เริ่มต้นจากการทำบุญตามฮีตสิบสองแล้วต่อมาได้มีพัฒนาการมาเป็นงานประจำปีของจังหวัดกำหนดจัดในสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคมทุกปี ส่วนวันที่จัดงานเริ่มประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคม จนกระทั่งเป็นงานที่อยู่ในปฏิทินของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตามนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนให้คนไทยได้ท่องเที่ยวในประเทศ งานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด จัดขึ้นโดยให้ชุมชน หน่วยงาน องค์กรประชาชน ได้ร่วมมือร่วมใจกันนำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา มาเป็นตัวเชื่อมโยงและจัดกิจกรรมซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 วัน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2538, น.10) ภายในงานยังมีการแจกขนมจีน มีการตั้งซุ้มรอบบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์เตรียมขนมจีนน้ำยาที่หลากหลายเพื่อให้คนที่มาเที่ยวงานได้รับประทานขนมจีนฟรีอันเป็นสิ่งแสดงถึงทานบารมีของพระเวสสันดรอีกด้วย

ในเวสสันดรชาดกประกอบไปด้วยกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์ คือ 1) กัณฑ์ทศพร 2) กัณฑ์หิมพานต์ 3) กัณฑ์ทานกัณฑ์ 4) กัณฑ์วนปเวสน์ 5) กัณฑ์ชูชก 6) กัณฑ์จุลพน 7) กัณฑ์มหาพน 8) กัณฑ์กุมาร 9) กัณฑ์มัทรี 10) กัณฑ์สักกบรรพ 11) กัณฑ์มหากร 12) กัณฑ์ฉกษัตริย์ 13) กัณฑ์นครกัณฑ์ โดยในแต่ละขบวนแห่จะมีนาฏกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ประกอบด้วยการฟ้อน การเล่าเรื่อง การนำเสนอละครสั้นเพื่อแสดงความบันเทิงและปริศนาธรรมให้กับผู้ชม นาฏกรรมที่ปรากฏในขบวนแห่งานประเพณีบุญผะเหวดแสดงถึงวิถีความเชื่อ แนวคิด รูปแบบและอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนนับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2533 นาฏกรรมเหล่านี้ได้มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องมีการปรับปรุงให้สวยงามเข้ากับปริศนาธรรม จากกัณฑ์ต่าง ๆ ในเวสสันดร สื่อความกับผู้ชมได้อย่างเข้าใจ ชาบซึ้ง ตลอดจน มีสุนทรียในเชิงนาฏกรรมมาอย่างต่อเนื่อง นาฏกรรมในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดจึงเป็นภาพสะท้อนทางคติความเชื่อรูปแบบและแนวคิดของสังคมและชุมชนที่จะมีผลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีเพื่อแสดง

ความเข้มแข็งของชุมชนสืบไป อีกทั้งนาฏกรรมยังเป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาร่วมงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของจังหวัดอีกด้วย (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2538, น.18)

จากการจัดขบวนแห่ประเพณีในบุญผะเหวดซึ่งจัดทุกปีแล้วนั้น วันแรกของงานที่มีการแห่พระอุปัชฌาย์เป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระอุปัชฌาย์ เป็นพระที่นิยมนับถือของชาวอินเดีย มอญ และชาวไทยวน และอีสาน สมัยก่อนพระมอญได้นำพระบัวเข็มมาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตอนที่พระองค์ผนวชอยู่ แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังทรงกล่าวถึงความเป็นมาในพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือนด้วย เชื่อกันมาว่า พระอุปัชฌาย์มีอิทธิฤทธิ์ปราบท้าวสวตตี มีเรื่องเล่ามาว่าประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 2 หลังพุทธปรินิพพาน ณ นครปาตลีบุตรราชธานี (ปัจจุบันคือเมืองปัฏนา ภาคใต้ของประเทศอินเดีย) พระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ครองราชสมบัติในขณะนั้น ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ฉลองสมโภชพระสถูปเจดีย์ทั้งหมดที่พระองค์สร้างอย่างยิ่งใหญ่ ตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน แต่ถูกพญามารมาผจญ ท่านจึงนิมนต์พระอุปัชฌาย์ไปปราบพญามารจนยอมแพ้จากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็มีชื่อเสียงในทางปราบมาร ท่านมีอีกชื่อว่า “พระบัวเข็ม”

ดังนั้น ด้วยความสำคัญดังกล่าว ผู้สร้างสรรค์จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์การฟ้อนบูชาพระอุปัชฌาย์เพื่อแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ รวมไปถึงการมีจิตศรัทธาต่อพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญในประเพณีบุญผะเหวด โดยสื่อผ่านการถ่ายทอดทางศิลปะการแสดงในการฟ้อนบูชา ถ่ายทอดผ่านแนวคิด รูปแบบการแสดง กระบวนการออกแบบท่าฟ้อน เครื่องแต่งกายตลอดจนการสื่อความหมายต่าง ๆ ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์และรูปแบบของการฟ้อนบูชาที่เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานซึ่งเป็นมรดกอันทรงคุณค่าของชุมชน ตลอดจน เป็นองค์ความรู้และต้นแบบของการสร้างสรรค์นาฏกรรมในงานประเพณี หรือในโอกาสอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการพัฒนาและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างสรรค์การแสดงชุดฟ้อนบูชาพระอุปัชฌาย์ในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการสร้างสรรค์การแสดง ชุดฟ้อนบูชาพระอุปัชฌาย์ในงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้รู้เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน จำนวน 6 ท่าน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติจำนวน 10 คน จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันจิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม 3) กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต ใช้แบบไม่มีโครงสร้างโดยกำหนดแนวประเด็นคำถามร่วมกับการสนทนาเกี่ยวกับงานสร้างสรรค์เพื่อให้ได้รายละเอียดที่สมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น และแบบสอบถามสร้างโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน แนวคิดการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาและความรู้ทั่วไปของวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดร้อยเอ็ด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย แบบสังเกต และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายแบบสังเกต และการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้าน ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

การสร้างสรรค์การแสดงชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุตในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิด การกำหนดรูปแบบ เพลงและดนตรีประกอบ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย ท่ารำ การเคลื่อนไหว อุปกรณ์ รายละเอียดนาฏยประดิษฐ์ ดังนี้

1. แนวคิด มาจากพระอุปคุตซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญในประเพณีบุญผะเหวดที่บ่งบอกเขตห้ามญาติ สิ่งไม่ดีต่าง ๆ มาใกล้บริเวณที่ทำการพิธีในประเพณีบุญผะเหวด ซึ่งประชาชนมีจิตศรัทธาและเลื่อมใสในองค์พระอุปคุตว่าเป็นพระปรมาจารย์ จึงได้นำเอาความศรัทธามาเป็นการแสดงในขบวนแห่พระอุปคุต เพื่อแสดงความศรัทธาและเลื่อมใสต่อพระพุทธรูปในประเพณีของชาวอีสาน

2. การกำหนดรูปแบบ การฟ้อนบูชาพระอุปคุตเป็นการฟ้อนพื้นเมืองอีสาน โดยกำหนดให้มีช่วงการแสดง 3 ช่วง คือ ช่วงขบวนแห่ ช่วงเคารพศรัทธาต่อพระอุปคุต และช่วงรื่นเริงตามลักษณะสังคมอีสานที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของท้องถิ่นที่ต้องมีการรื่นเริงสนุกสนานทุกประเพณีเพื่อสนองความต้องการของชุมชน

3. ดนตรี วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ฟ้อนบูชาพระอุปคุต เป็นวงดนตรีพื้นบ้านอีสานผู้สร้างสรรค์ ได้นำเอาทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานมาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นทำนองที่มีความไพเราะโดยให้แนวดนตรีมีท่วงทำนอง ซ้ำ – ปานกลาง และเร็ว โดยมีมุ่งหวังให้เป็นการแสดงที่มีความอ่อนช้อย สง่างาม ตามแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน โดยท่วงทำนองดนตรีแฝงคติความเชื่อ ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสต่อองค์พระอุปคุต วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนบูชาพระอุปคุต จะใช้วงดนตรีโปงลาง ซึ่งเป็นวงดนตรีพื้นบ้านอีสาน มีเครื่องดนตรี ได้แก่ โปงลาง พิณ พิณเบส แคน โหวด ฉิ่ง ฉาบ กล้องตุ้ม กลองหาง กลองเพล ข้องโหม่ง และแตรสังข์ ดังนั้นลายดนตรีของฟ้อนบูชาพระอุปคุตได้มีการนำทำนองเพลงเดิมปรุงแต่งผสมผสานกับการสร้างสรรค์ให้เกิดทำนองเพลงใหม่และใช้วงดนตรีพื้นเมืองอีสานในการบรรเลง

ภาพที่ 1 โน้ตเพลงฟ้อนบูชาพระอุปคุต (ที่มา: นพรัตน์ บัวพัฒน์, 2564)

4. ผู้แสดง เพื่อให้เกิดสุนทรียรสในผลงานสร้างสรรค์ ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต ผู้สร้างสรรค์จึงจัดรูปแบบการแสดงให้เป็นการรำหมู่ในแบบระบำ ใช้ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน โดยคัดเลือกนักแสดงที่มีรูปร่างที่ได้สัดส่วน ส่วนสูงประมาณ 160 เซนติเมตร ใบหน้าสวยงาม ผู้แสดงทั้งหมด 6-8 คน มีส่วนสูงไล่เลี่ยกันและมีสีผิวที่คล้ายคลึงกัน

5. เครื่องแต่งกายประกอบการแสดง ประกอบด้วย เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ โดยผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาการ แต่งกาย พื้นบ้านอีสาน จึงพบแนวทางในการออกแบบที่นำมาใช้ได้ ดังรายละเอียด ดังนี้

5.1 การออกแบบเครื่องแต่งกายการแสดงพื้นบ้านอีสานจะต้องยึดจารีตแบบแผนการ แต่งกายของชาวอีสาน และ เหมาะสมกับการแสดง

5.2 การกำหนดเครื่องแต่งกาย ผู้สร้างสรรค์ยึดการแต่งกายแบบพื้นบ้านอีสานคือ สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบ เป็นการ ใช้สไบห่มทับนุ่งผ้าถุงลายสาเกต

5.3 การกำหนดรูปทรงและสีของเครื่องแต่งกาย จะต้องคำนึงถึงรูปแบบของการแสดงและอำนวยความสะดวกในการ เคลื่อนไหวของผู้แสดงได้อีกด้วย

5.4 การเลือกสีของเครื่องแต่งกาย เป็นการแสดงเพื่อสื่อให้เห็นถึงสีที่เป็นพลังแห่งความศรัทธาของพสกนิกรชาวอีสานที่ ศรัทธาต่อพระอุปคุต ผู้สร้างสรรค์จึงกำหนดใช้สีขาวซึ่งเป็นสีหลักเพื่อสื่อให้เห็นถึงความเคารพ ศรัทธาในการสักการบูชาของค์พระ อุปคุต

5.5 การใช้เครื่องประดับ ผู้สร้างสรรค์ใช้ดอกไม้ประดับศีรษะ เครื่องประดับตัวสีทอง ได้แก่ สร้อยคอ สักวาล ต่างหู กำไล ข้อมือ และเข็มขัด เครื่องประดับตั้งเป็นไปตามแบบพื้นบ้านอีสาน

ภาพที่ 2 การแต่งกาย พ่อนบูชาพระอุปคุต (ที่มา: นพรัตน์ บัวพัฒน์, 2564)

6. ท่ารำ การออกแบบท่ารำเป็นกระบวนการประกอบสร้างที่สำคัญอย่างหนึ่งของศิลปะการแสดงเพราะท่ารำที่งดงามทำให้ การแสดงสมบูรณ์และสามารถดึงดูดความสนใจจากผู้ชม อีกทั้งการประดิษฐ์ท่ารำขึ้นใหม่ที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันได้อย่างลง ตัวตามหลักของการเคลื่อนไหวของนาฏศิลป์นั้นจำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ ที่สะสมมากพอสมควร จึงจะสามารถประยุกต์ในการ ประดิษฐ์ท่ารำใหม่ได้สวยงาม จากแนวความคิดการประดิษฐ์ท่ารำของอาจารย์เฉลย ศุขะวนิช (วิทยาลัยนาฏศิลป์, 2553, น.8) ได้อธิบายไว้ว่าการประดิษฐ์ท่ารำโดยเฉพาะที่เป็นลักษณะการตีบทหรือใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำไทยที่เป็นแบบแผนมาตั้งแต่ดั้งเดิม จะมีท่าบังคับและท่าตายตัว ซึ่งจะมีกระบวนการประดิษฐ์ให้เหมาะสมสวยงามที่ต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ 1) จังหวะและทำนอง เพลง เชื่องช้าและรวดเร็ว อ่อนหวาน โศกเศร้า คึกคัก ตื่นเต้นหรือสนุกสนาน 2) จังหวะและทำนองเพลง ที่มีสำเนียงต่างชาติ จึง ต้องนำเอาลีลาท่ารำของชนชาตินั้น ๆ มาผสม ให้กลมกลืนกับนาฏศิลป์ไทย 3) เมื่อรู้ถึงจังหวะและทำนองของเพลงจึงจะสามารถ กำหนดลีลาท่ารำให้เข้ากับทำนองเพลง โดย ยึดหลักความสัมพันธ์ของทำนองเพลงกับท่ารำรวมถึงความสัมพันธ์ของบทร้องกับท่า

รำ 4) หากประดิษฐ์ระบำพื้นเมือง ต้องศึกษาท่ารำที่เป็นแม่ท่าหลักของท้องถิ่น แล้วนำมาประดิษฐ์ สีสละเชื่อมท่ารำให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาในระบำชุดนั้น ๆ

การคิดประดิษฐ์ท่ารำควรคำนึงถึงความมุ่งหมายของระบำรำฟ้อนในชุดนั้น ๆ ด้วยในการออกแบบสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ

1) ท่าหลัก ใช้ท่าหลักของแม่บทอีสานมาใช้ในท่า สาวลงทุ่ง,กาตากปัก,กินนรีชมดอก,ตาขำดีวิว,พิเภกถวายครู, มโนราห์, ลำเพลินหงส์บินวน,แอ้งหย่อนขา 2) ท่าสร้างสรรค์ เป็นท่ารำที่ใช้ในการแสดงขณะดำเนินทำนองเพลงหลักและการเปลี่ยนตำแหน่งแสดงท่ารำของฟ้อนบูชาพระอุปคุต มาจากท่าหลักของฟ้อนแม่บทอีสานและท่าสร้างสรรค์ ดังนี้

ภาพที่ 3 เปรียบเทียบท่าหลักจากฟ้อนแม่บทอีสาน (ที่มา: นพรัตน์ บัวพัฒน์, 2564)

ภาพที่ 4 ท่าสร้างสรรค์ ท่าหม่สไบและท่าสาวน้อยวาดลำเพลิน (ที่มา: นพรัตน์ บัวพัฒน์, 2564)

7. การเคลื่อนไหวและการใช้เวที การเคลื่อนไหวและทิศทางการใช้เวทีในการแสดง เวทีที่ใช้ในการแสดงจะมีขอบเขตที่จำกัดเนื่องจากผู้ชมจะมองเห็นได้เพียงด้านเดียวจากที่นั่งของผู้ที่ชมการแสดง เวทีที่ใช้ในการแสดงจะแบ่งออกเป็น 6 ส่วนแต่ละส่วนจะมีความสำคัญ ซึ่งการเคลื่อนไหวบนเวทีมีลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ 1) การเคลื่อนไหวเป็นเส้นตรง 2) การเคลื่อนไหวเป็นเส้นโค้ง 3) การเคลื่อนไหวไปข้างหน้า 4) การเคลื่อนไหวปัดถอย ดังนั้นผู้สร้างสรรค์จะต้องมีการจัดรูปแบบของการแสดงและการแปรแถวในแต่ละช่วงของการแสดง เพื่อให้เกิดมิติและให้ผู้ชมการแสดงเห็นความลึกและความหลากหลายในการแสดง

8. อุปกรณ์ ใช้พานพุ่มทำด้วยดอกไม้ประดิษฐ์สีขาว ซึ่งเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย หรือเป็นเครื่องบูชาในพิธีกรรม โดยใช้สีขาวสื่อถึงความบริสุทธิ์เลื่อมใสต่อองค์พระอุปคุต

ภาพที่ 5 ฟานดอกไม้ (อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง) (ที่มา: นพรัตน์ บัวพัฒน์, 2564)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้าน ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

เพื่อสร้างสรรค์การแสดงชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุตในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การฟ้อนบูชาพระอุปคุต เป็นการแสดงที่มาจากความศรัทธาในการแห่บูชาองค์พระอุปคุต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีความสำคัญ และมีชื่อเสียงในการปราบมาร จึงเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วรรณกรรม พิธีกรรม ความเชื่อ ได้ออกแบบท่ารำที่เป็นท่าในการแสดงความชัดเจน เพื่อสื่อความหมายถึงการสักการบูชาพระอุปคุตสอดคล้องกับทำนองเพลง ตามรูปแบบการแสดงที่สื่อให้เห็นถึงการแห่พระอุปคุตตามประเพณี แสดงถึงความศรัทธาเลื่อมใสต่อองค์พระอุปคุต นอกจากนี้ยังสื่อให้เห็นถึงความรื่นเริงที่เป็นสัญลักษณ์ตามจิตวิญญาณของชาวอีสาน เมื่อมีบุญประเพณีจะเน้นความสนุกสนานรื่นเริงเป็นหลัก โดยการสร้างสรรค์ท่าหลักมาจากท่าแม่บทอีสาน และกระบวนท่าฟ้อนที่ผู้สร้างสรรค์ได้รังสรรค์ขึ้นเอง

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้าน ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

การสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้าน ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต เป็นการสร้างสรรค์ที่นำเรื่องการสักการบูชาของพุทธศาสนาที่มีต่อองค์พระอุปคุต ผ่านกระบวนการแสดงถ่ายทอดออกมาด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ก่อให้เกิดหลักการและวิธีการที่สามารถนำมาพัฒนาการสร้างสรรค์ทางด้านการแสดงพื้นบ้านได้อย่างมีระบบ คือ 1) กลวิธีในการสร้างสรรค์ท่าฟ้อน ด้วยวิธีนำท่าหลักจากแม่บทอีสานมาสร้างสรรค์ให้เกิดกระบวนท่าฟ้อนใหม่ 2) ทำนองเพลงสื่อความหมายถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระอุปคุต และให้เห็นถึงภาพประเพณีของชาวอีสานที่มีความรื่นเริง 3) องค์ประกอบที่สื่อสารถึงเรื่องการสักการบูชาต่อองค์พระอุปคุตผ่านนักแสดง ซึ่งรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานจัดเป็นลำดับขั้นตอนซึ่งตรงกับ แนวคิดนาฏยประดิษฐ์ของสุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547, น.225) ที่กล่าวว่า นาฏยประดิษฐ์ หมายถึง การคิด การออกแบบ และการสร้างสรรค์ แนวคิด รูปแบบ กลวิธีของนาฏศิลป์ชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียว หรือหลายคน ทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต นาฏยประดิษฐ์ จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรัชญา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ ท่าเต้น การแปรแถว การตั้งซุ่ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดเพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญในการแสดงทำให้นาฏศิลป์ชุดหนึ่งมีความสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับอุษา สบถุรักษ์ (2545, น.17) ที่กล่าวว่า การสร้างสรรค์ต้องมีความแปลกใหม่และมีคุณค่า โดยงานที่สร้างสรรค์ต้องยอมรับว่ามีความถูกต้อง คือ ความสามารถใช้งานได้ ดึงดูด สวยงาม ไพเราะ หรือมีสุนทรียภาพ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

การศึกษาการออกแบบกระบวนท่ารำ และการสร้างการแสดงพื้นบ้าน ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุต เป็นแนวทางในการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้สร้างสรรค์ต้องเป็นผู้มีความรู้ในการแสดงพื้นบ้านอย่าง มีความรู้ความสามารถด้านการออกแบบเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง การใช้พื้นที่เวทีและการแปรแถว มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และตระหนักว่าการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านอีสานสามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลงได้ ไม่ยึดถือเป็นแบบตายตัว งานสร้างสรรค์ด้านการแสดงพื้นบ้านอีสานจึงจะมีพัฒนาการต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาประเพณีต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาค นำมาสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดงเพื่อให้เกิดการแสดงเพิ่มขึ้น ทำให้มีการผสมผสานความทันสมัยกับการแสดงพื้นบ้านดั้งเดิมเพิ่มขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับการสนับสนุนทุนผลงานสร้างสรรค์ประจำปี 2564 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ตลอดจนผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณาจารย์ และกลุ่มเป้าหมายในการสร้างสรรค์การแสดง ชุดฟ้อนบูชาพระอุปคุตในงานประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มผู้ปฏิบัติ จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และกลุ่มประชาชนทั่วไป ไว้ ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2538). *มรดกอีสาน*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิทยาลัยนาฏศิลป์. (2553). *รำเทพีคู่หาบ*. วิจัยสร้างสรรค์เชิงอนุรักษ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *นาฏศิลป์ปริทรรศน์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. (2538). *ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด*. กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- อุษา สบถุญ. (2545). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนนาฏยศาสตร์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนวิชานาฏศิลป์ไทยในสถาบันอุดมศึกษา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.